

Ս. Մ. Գրիգորյան

Միջևադարյան առակներ եւ զրույցներ

ሩያጉ 809.198.1 : 891.981.0 ዓሆጉ 81.2</br>
 4 83.3
 888

Tuurro' 4. Arranniuu

ราหสาทานน U.U. ร 888 ปัทณะเพาะเทาะน นายเนละา - ภาทปุชนลา: ปุลาเทอ. สายน.- ๒ก.: Shanuu Uao, 2006.- 42 ปุณ:

> Հայ միջնադարյան մեկնողական գրականությունն իբրև շտեմարան ամբարել է բառապաշարի գրավոր և բանավոր հարստությունները։

Այստեղ է ձևավորվել նաև «առակաւոր խօսքը»։

Մի շարք մեկնիչների աշխատություններից դուրս բերված «առակաւոր խօսքի» նմուշները կարող են համալրել միջնադարյան առակագրության էջերը։

 $9 \frac{4602020100}{774(01)2006}$ 2006 ю.

ዓሆጉ 81.2< + 83.3<

© Arrannjuju U., 2006 г.

ISBN 99941 - 0 - 171 - 4

ստվածաբանության մեջ հայտնի է, որ Սողոմոնի եռագրությունն ավելի դյուրըմբոնելի դարձնելու համար ուսուցումը սովորաբար սկսվել է «Առակաց գրքով»։ Մեսրոպյան տառերով առաջինը լինելու պատիվը հայոց մեջ վերապահվել է հատկապես այս գրբին, իսկ դարեր անց, միջնադարյան մեկնողական գրականության առաջին փուլում այն դարձել է ամենահաճախ մեկնվող գրքերից մեկը։ Հետաքրքրությունն այս գրքի նկատմամբ չի թուլացել առայսօր, և նրա առաջին նախադասությունը մեր պատմության քրիստոնյա շրջանի դրվագների մեջ, ինչպես Տրդատ թագավորի և Գրիգոր Լուսավորչի պատմությունը, հայոց գրերի գյուտը, Վարդանանց պատերազմը և այլն, վերածվել է հաճախ հիշատակվող խորհրդանշի. «ճանաչել գիմաստութիւն եւ զիսրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ, ընդունել զդարձուածս բանից, ի միտ առնուլ զարդարութիւն ճշմարիտ եւ ուղղել գիրաւունս...». այս նախադասությամբ է սկսվել հայ գրավոր մշակույթի ամբողջ մի դարաշրջան։

Հայտնի է, որ առակները և գրույցները բանավոր խոսքում սիրված հնարանք են եղել։ Մի երևույթն ավելի պարզով բացատրելու միջոցը վաղնջական է, որքան մարդկային միտքը։ Պատահական չէ, որ Նոր Կտակարանում, երբ

անհրաժեշտ էր նորովի մեկնել այս կամ այն երևույթը՝ առակը դարձել է հաճախ կիրառվող միջոց՝ խոսքն ավելի մատչելի դարձնելու համար։

Միջնադարյան մեկնողական գրականության մեջ «առակաւոր խօսքի» տակ հասկացվում են ոչ միայն բուն առակը, այլև՝ պատկերավորման բուրո այն դրսևորումները, որոնք ունեն «ներքին» կամ «ծածուկ» իմաստներ (փոխաբերական խոսք, այլաբանություն, խրատ, դարձված և այլն), և միջնադարյան մեկնիչն իր առաքելությունը տեսնում է այդ ծածուկ իմաստները վերհանելու, մատչելի բացատրելու մեջ։

«Առակաւոր խօսքին» հաճախ են դիմել հայ մեկնիչները, որը Մխիթար Գոշի և Վարդան Այգեկցու երկերում արդեն վեր է ածվել առանձին գեղարվեստական ժանրի։ Իսկ ինչպե՞ս է ձևավորվել այն, յուրաքանչյուր հեղինակի մոտ ինչպե՞ս է դրսևորվել, ինչպե՞ս են սրան նպաստել հայերենի լեզվառճական հնարավորությունները։

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ինչպես մեկնողական գրականության մեջ տեղ գտած բառերի բացատրություններն ապագա ձեռագիր բառարանների հիմքն են դարձել, այդպես էլ «առակաւոր խօսքի» տարրերը ձևավորել են առակի ժանրը։ Աստիճանաբար, ժողովրդից գրաբարի ավելի ու ավելի հեռանալու հանգամանքը ստիպում էր մեկնիչներին անդրադառնալ թե՛ բառերի բացատրություններին, և թե՛ տեքստը մատչելի մատուցելու համար դիմել զանազան պատկերավորման միջոցների։ Այսկերպ, մեկնություններում բառերի բացատրություններն ի մի բերելով, գրվեցին առաջին ձեռագիր բառարանները,

իսկ գրաբարի հարուստ պատկերավորման միջոցների գործադրումը նպաստեց առակի ժանրի ձևավորմանը, այսինքն` մեկնողական գրականության մեջ փոխառյալ առակների կողքին ստեղծվեց հայկական միջնադարյան առակր:

Մի քանի դար շարունակ հայ վարդապետները շարունակում են մեկնել Սուրբ Գիրքը՝ ոչ միայն ստեղծելով ինքնուրույն երկեր, այլև շատ հաճախ գրելով մեկնության մեկնություն։ Մեկնիչներն այսկերպ, մի կողմից կանխում են երկր մոռացության մատնելու հնարավոր վաանգը, մյուս կողմից՝ փորձում ստեղծվածը նորից արժևորել։ Մասնավորապես, Գրիգոր Տաթևացին գրելով իր «Առակաց մեկնութիւն»-ը՝ փաստորեն ստեղծում է Ներսես Լամբրոնացու «Արակաց մեկնութեան» մեկնությունը։ Միևնույն երկի նորանոր մեկություններ գրելու գոնե մեկ պատճառն ըստ միջնադարյան վարդապետի՝ ճշմարտությանը հետամուտ լինելու, աշխարհը և երևույթները ոչ պարզամաորեն րնկայելու անհրաժեշտությունն էր. «չէ պարտ աշակերտին միայն լսել ի խրատողէն եւ դիւրահաւան լինել, որպէս Եւայ գխրատ օձին, այլ պարտ է դարձեալ հարցնել եւ քննութեամբ զստոյգն գիտել» (Մատենադարան, ձեռագիր N 1200, Գրիգոր Տաթևացի, Մեկնութիւն առաyug, to 621)*:

Հայ վարդապետները ներքին մի նվիրումով առավելապես վերլուծության են ենթարկել

^{* «}Աշակերտը չպետք է միայն լսի ուսուցանողին և համաձայնի, ինչպես Եվան օձի խրատը, այլ նաև հարցեր տա և քննելով` ճիշտն իմանա» (թարգմ.- Մ.Գ.)

«Առակաց գիրքը», «Երգ երգոցը», «Ժողովողը», Հոբի գիրքը, սաղմոսները, չորս ավետարանիչների գրքերը։

Այս մեկնությունները, հեղինակային ընդգծված ոճական տարբերություններով հանդերձ, մեկ նկատելի ընդհանրություն ունեն։ Նրանք շարադրված են պարզ, մատչելի, որոշ առումով՝ բանաստեղծական ոգևորությամբ։ Ոճական հնարանքները պարզորոշ տեքստը գրավիչ դարձնելու նպատակ են հետապնդում, և շարադրանքներում հաճախ հանդիպող ծավալուն համեմատությունները, այլաբանությունները, փոխաբերական խոսքն արդեն իսկ «առակաւոր խօսքի» բաղադրիչներ են, հատկապես եթե դրանք վերջանում են առակին հատուկ խրատական եզրահանգմամը։

Այսպես օրինակ, Ներսես Լամբրոնացին «Մեկնութիւն առակաց» գրքում՝ մեկնելով «Լուր որդեակ խրատու հօր քո և մի մերժէ զօրէնս մօր քո» հատվածը՝ գրում է, «Ձի որպէս մառախուդ մրրկին ի թանձրանալն ի վերայ ճանապարհորդացն ոչ գիտեն յո՞ երթան, նոյնպէս և խոովիմք յերկիւղէ մահուն, որով կործանեալ մրրիկէ ի վերայ չարացն զի ոչ գիտեն յո երթան, քանզի մինչև ցայն նշկահեալ էին զայն օր և ախտից հեշտութեան ծառայէին և ոչ զիմացական կեանսն խոկային և ոչ յայն յուսային։ Ի եկեալ մահն ըմբռնէ զնա ակամա և ձգէ ի հանդերձեայն և զի ամօթով են և անընդել այնմ ընթացից, մրրիկ է նոցին և խաւար, օր սոսկալի և փախուստ է անշաւիղ, (Մատենադարան, ձեռագիր N 1144, Ներսէս Լամբրօնացի, Մեկնութիւն առակաց, էջ 14ա).

եզրափակող նախադասությունը գեղարվեստական ընդհանրացում է դառնում՝ «յորժամ ոչ պճնիս, յերկնաւոր գեղեցկութիւն խոկաս» /երբ չես պճնվում, երկնային գեղեցկությունների մասին ես մտորում/ (նույնը, էջ 5բ):

Նմանատիպ շարադրանքի բազմաթիվ այլ հատվածներ ունի Լամբրոնացին իր մեկնության մեջ, որոնք նրա բավականին ծավայուն երկր դարձնում են հեշտալուր, դյուրըմբոնելի և աստվածաշնչյան խորհուրդները մատչելի դարձնող։ Այդ հատվածներից մեկ ուրիշում մեկնվում է «Լաւ է զիս ստանալ, քան զոսկի և զականս պատուականս» դարձվածը։ Հեղինակր մարմնավորի և հոգևորի եզրերը բացատրելով՝ զուգահեռ է անցկացնում նրանց բարձրագույն ձևերի միջև. «Եթէ վասն մարմնոյ մեծուphus h thung wutn, ny juitinin pt jui tu քան գոսկի և զականս պատուականս, քանցի մարմնոլ մեծութեան և փառաց ծայր այս է. և չկարէ ոք քան զսուն և զփառս ասէ, որ լարդարութենէն ուղղի և այս լաւ է, քան զոսկին և զականց փառք, զի արդարքն իբրև զարեգակն ծագեն յարքայութեան երկնից ոսկին ակամբըն հանդերձ յարեգակնէ անտի առնուն զճաճանչատեսակութիւն. ուրեմն արդարութեան փառք և մեծութիւն, որ իբրև զարեգակն փայլեցուցանէ լաւ է, քան գնոսին, որք յարեգակեն առնուն գճաճանչ» (նույնը, 54p)։ Վերջին պարբերությունը դարձյալ ձեռք է բերել գեղարվեստական խոսքի արժեք։

Մեկնելով «Առակաց գրքի» մեկ այլ՝ «Լաւ է տգիտին, որ գնա միամտութեամբ իւրով, քան անզգամին, որ շաղաւաշուրթն իցէ» նախադա-

սությունը, Լամբրոնացին գեղարվեստական ընդհանրացում է կատարում հենց վերլուծության սկզբում. «Գիտել պարտ է, թէ իմաստութեան խելք պիտոյ է և հաստատութիւն» /իմաստնությանը խելացիություն և հաստատակամություն է պետք/ և շարունակում. «թէ ոչ՝ որոգայթի կիրթն ի գիտութիւն պակասամտութեամբն հանճարոյ, ի շատ խսսութիւն, ի յանդգնութիւն, ի սնափառութիւն, ի յանխարութին մեղաց... արդ, ի կշռելն իմաստունս լաւ համարի զագէտն, որ միամիտ է ի սահման պատուիրանին և երկիւղած, քան զայն, որ առնու զգիտութիւն առանց սանձահարութեան երկիւղի և շատխօսութեամբ շաղաւաշուրթն լինի, զմարգարիտն առաջի խոզից արկանելով և զխորհրդական բանս յերգիծանումն տալով ախմարաց» (Մատենադարան, ձեռագիր N 1144, Ներսէս Լամբրօնացի, Մեկնութիւն առակաց, էջ 118p):

Հայտնի է, որ հատկապես Նոր Կտակարանում քարոզելու նպատակով բերվող առակների մի մասը սկսում է «նման է» համեմատական եզրով (օրինակ՝ «նման է արքայութիւն երկնի»)։ Եվ քանի որ Նոր Կտակարանում հաճախ են առակներ բերվում Տիրոջ կողմից, ուստի հայ մեկնիչները, այս դեպքում՝ Լամբրոնացին, վերոնշյալ գրքի մեկնության մեջ անդրադառնում է «նմանության» հարցի քննարկմանը։ «Փայտ կենաց է ամենեցուն, որ պատսպարին ի նա և որ յենում ի նա իբրև ի տէր հաստատութեամբ» պարբերության վերլուծության մեջ նա գրում է. «Նմանեցուցանէ զիմաստութիւն կենաց փայտին...։ Իսկ անհաւատիցն ոչ այսպէս, այլ խաչին բան նոցին յիմարու-

թիւն» (նույնը, 26բ)։ Այսինքն՝ Լամբրոնացին դիմում է Նոր Կտակարանի քարոզների կառուցման սկզբունքին. որևէ երևույթ ավելի հասկանալի է դառնում և հեշտ ընկալվում համեմատական եզրերի առկայության դեպքում։ Նույնկերպ մեկնում է նաև պարբերության «իբր»-ը՝ այն կապելով Հիսուսի հետ. «Չիբրն ասելով զայն ցուցանէ թէ զանձն ունայնացոյց... և նմանութեամբ մարդկան հնազանդեղև հօր..., բայց դու ի տեսանելն զնա ի ծառայի պաշտօն ծառայական մարմնով մի թերևս հաւատէր, այլ հաստատեաց ի նա իբրև ի ստոյգ Տէր և ի թագաւոր անխարդախ իմաստութեամբ, զի յայսպէս հաստատելն ոչ գայթագղիս» (նույնը, 26բ)։

Միջնադարյան մեկ այլ մեկնիչի՝ Համամ Արևելցու «Առակաց գրքի» մեկնությունը նույնպես շարադրված է աշխույժ, կենդանի ոճով։ Անդրադառնալով բնագրային բառի, նախադասության, հատվածի մեկնությանը՝ Արևելցին պատեհ առիթով նշում է՝ ինչպես ընկալել դրանք՝ ուղղակի թե փոխաբերական իմաստով։ Օրինակ, բերելով «Եդին մօտ ի դժոխսընդ երկրածինս զշաւիղս» արտահայտությունը, գրում է. «Շաւիղ կոչէ զմիտս անխրատիցն և զդրունս դժոխոց զբերանս անզգամիցն...» (Մատենադարան, ձեռագիր 1151, Համամայ Արևելցւոյ, Մեկնութիւն առակաց, էջ 1բ), այսինքն՝ ըստ հեղինակի, խոսքն այստեղ փոխաբերական իմաստ ունի։

Միահյուսելով իր մեկնությունը Սողոմոնի խրատներին՝ Արևելցին շատ հաճախ առիթն օգտագործում է բարոյախրատական քարոզ շարադրելու համար, ազատ խորհրդածություններ է անում՝ չմնալով քննվող նյութի շրջանակներում, երբեմն էլ՝ չպահպանելով լեզվի խստությունը, այսինքն, ըստ էության, ազատ մեկնություն է անում։ «Որ ունի զկին շուն, անմիտ է. քան զայն, որ ծակ կարաս կրէ կամ ի ջրհոր խոր ջուր կամ զդառն պտղոց մայրն տնկէ, որ ոչ յողոք բանս կայ որպէս գայլ ի մաուր... և այսպէս սնոտիք են բոզորսողին գործք, որ գնայ ընդ խորս գիշերոյ լկաութեամբ քնոյ» (նույնը, էջ 40ա)։

Շարադրանքի որոշ հատվածներ էլ ընդգծված պաթետիկ բնույթ ունեն՝ առատ բացականչություններով, հարցական նախադասություններով և կոչականներով («Ու՞մ վայ, ու՞մ խռովութիւնք, ու՞մ դատաստանք, ու՞մ դժնդակութիւնք և վէրք տարապարտուց, ու՞մ կապուտկական անկողինք» և այլն (նույնը, 48ա)։

«Առակաց գրքի» մեկնություններից մեկը, որ գտնում ենք 14-րդ դարի ձեռագրերից մեկում՝ և որ պատկանում է Վարդան Արևելցուն, վերնագրված է ոչ թե «Մեկնութիւն առակաց», այլ՝ «Պատճառ Առակացն Սողոմոնի իմաստնոյ», որը առակաց գիրքը գրելու պատճառները վեր հանող փոքրիկ մի մեկնություն է։ Հեղինակի կարծիքով ամբողջ «Առակաց գիրքը» այլաբանական մարգարեություն է՝ շարադրված առակաբար, և որը նախապատրաստում է հասկանալու Երգ երգոցը։ Նրանք, ովքեր «Առակաց գրքով» «ըստ խրատոյ իմաստնոյս զմանգական հասակն դաստիարակեցին սրբութեամբ և զերիտասարդութիւն անա-

րատ հասուցին մինչև ի ծերութիւն», ահա սրանք էլ, ըստ Արևելցու, հետո կարող են ասել՝ «թէ խանդակաթ սիրո վէմ ես առ Աստուած»²։

Մեկնողական գրականության ավանդույթները հրաշալի պահպանվել են նաև ուշ միջնադարում։ Մասնավորապես, դրանք շարունակվում են տաթևյան դպրոցի մատենագիրների կողմից։ Այստեղ Գրիգոր Տաթևացու աշխատությունների միայն ցանկի թվարկումը բավական է նկատելու, որ հեղինակն իր ողջ ներուժն ուղղել է Սուրբ գրքի վերլուծություններին, իսկ նրա վարքը և կենսագրությունը փաստում են նաև, որ իր կյանքը նա նվիրաբերել է դրանց սկզբունքային իրագործմանը. «Սաղմոսի քաղուածոն», «Առակաց մեկնութիւն», «զԻմաստութեան և զԺողովողին», «Գիրք քարոզութեան» (Ամարան, Ձմերան), «Յոբայ լուծմունքն», «Յոհաննու Աւետարանի քաղուածոն», «գՔաղուածոն Մաթէոսի», «գԵսայեայ քաղուածոն», «գՈսկեփորիկն» և այլն։

Տաթևացին ինքը վկայում է, որ մի կողմից օգտվել է նախորդներից, մյուս կողմից՝ հարազատ է մնացել դասական հայերենի բառագանձին և ոգուն. «ոչ ամենևին օտարաձայն աւելորդս խուզեալ և ոչ գեղջուկ իմն աշխարհական խօսից յարմարեալ։ Այլ զպիտանիս եկեղեցւոյ և վարդապետաց ոգէշահ խնդիր հաւատոյ միայն հոգ տարեալ» (Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, Կ.Պոլիս, 1729, էջ 772)։

«Առակաւոր խօսքին» Տաթևացին բազմիցս անդրադառնում է Աստվածաշունչը մեկնող

Page 1

երբևիցե գրված իր ամենագողտրիկ և միաժամանակ փիլիսոփայական խորքով աչքի ընկնող աշխատություններից մեկի՝ «Գիրք հարցմանց»-ի մեջ։ Ոչ միայն շարադրանքն իր գրավչությամբ, այլև շարադրանքի ոճը, ծավալուն համեմատությունները, մակդիրների առատ կիրառությունը, ինչպես նաև բերվող պատումները, լեգենդները, առակները գիրքը դարձրել են ժամանակակիցների կողմից բազմիցս հիշատակվող և սիրված երկ։ Աստվածաշունչը հանգամանորեն վերլուծող այս գրքում հայ եկեղեցուն նվիրված բազմաթիվ հատվածներ կան։ Նրա առաքելադիր վիճակի ողջ պատմության հանգուցակետերը չափազանց հետաքրքիր, պատմական փաստերով և ավանդապատում հատվածներով են ներկայացված գրական ժառանգության այս հատորյակում։ Բավական հաճախ փաստերի այս կամ այն մանրակրկիտ մեկնաբանությունը նրա աշխատության մեջ ընդգրկման առումով ձեռք է բերում պատմական, փիլիսոփալական, աստվածաբանական արժեք՝ միաժամանակ, երբեմն-երբեմն էլ ավարտվում է բուն երևույթը ներկայացնող բառի ստուգաբանությամբ, նրա փոխաբերական կամ այլաբանական իմաստի գնահատմամբ։

Այս հատվածներից մեկում տեղեկանում ենք, որ հայոց խաչքարերի ծաղկած լինելու խորհրդանիշը կապված է Գրիգոր Լուսավորչի անվան հետ։ Ստանալով տերունական սրբությունների վիճակին մասնակցելու իրավունք, հայոց եկեղեցին՝ ի դեմս Գրիգոր Լուսավորչի, ստանում է Հարության մասը. վիճարկվում էին Սուրբ Հակոբ պատրիարքարանը, Գողգոթան, Սուրբ Կարա-

պետն ու սնարը և Սուրբ Հարությունը. «և արկեալ վիճակս ի վերալ յարութեան՝ անկաւ հայոց և արտմեցան ոմանք յազգէ նոցա» (Գրիann Supluigh, Thpp hungdulig, to 548) («li վիճակ գցելով Հարության համար՝ այն բաժին ելավ հայերին և տրտմեցին [այդ] ազգերից ոմանք»- թարգմ.-Ս. Գ.)։ Որպեսզի ներկաները համոզվեն, որ վիճակահանությունը նախախնամության կամքով է եղել, հայոց կաթողիկոսը ներս է բերում մի կանթեղ և աղոթում Աստծուն՝ ի նշան Քրիստոսի հարության լույս իջեցնել. կանթեղը լուսավորվում է, որի պատճառով, հատկապես, կաթողիկոսը ստանում է «Լուսաւորիչ» մականունը. «Եւ սահմանեալ զտեղիսն կախեաց կանթեղս յանուն ազգացս։ եւ նա խնդրեաց լԱստծոյ գիջումն լուսոյն ի նշան լարութեան Քրիստոսի։ Եւ վասն այն այլ ազգ ոչ հաւատա, զի յառաջն չկայր մինչ նա. և առաւել վասն այն անուանեցաւ լուսաւորիչ» («Եվ սահմանված տեղում կախեց կանթեղը ազգի անունով։ Եվ նա խնդրեց Աստծուն լույս իջեցնել՝ ի նշան Քրիստոսի հարության, քանի որ այլազգիք չէին հավատում նախկինում [նման օրինակ] չունենալու պատճառով. և առավելապես այդ պատճառով կոչվեց «Լուսավորիչ» (թարգմ.-Ս.Գ.) (նույնը, էջ 549)³:

Պարզությունը, պատկերավորման միջոցների գործադրումը հատուկ են Տաթևացու երկերի շարադրանքին ընդհանրապես։ Ասենք, բացատրելով ջրի զանազան հատկություննե-

³ Տաթևացին ինքը ժամանակակիցների կողմից ստացել է «Երկրորդ լուսաւորիչ հայկազեան ազգի» մականունը, և զանազան լեգենդներ հյուսվել են նաև նրա անձի շուրջը։

րը, Տաթևացին ավելացնում է նաև աչքի համար նրա գեղեցիկ լինելը. «զի գեղեցիկ լինի ի տեսս աչաց երփն երփն գունով և վէտս վէտս. այսինքն ծալ ծալ ծիծաղի երեսօք» (նույնը էջ 208)։ Մի այլ տեղ հեղինակը բանիմաց մարդուն նմանեցնում է քաղցրահամ ջրի, որը երկրի ընդերքում անցնելով ավազի միջով՝ դառնում է հաճելի և պիտանի. «յօրինակ մարդկան՝ որ մարզին և կրթին և ապա պիտոյանան Աստծոյ և մարդկան» (նույն տեղը)։

«Մեկնութիւն առակաց»-ում, ինչպես սովորաբար Տաթևացին վարվում է, սկզբում տեսական բացատրություններ է տալիս (ինչ է առակը, ինչու է Տերը Ավետարանում առակներով խոսում, ինչ տարբերություն առակի և օրինակի միջև), ապա անցնում բուն մեկնության նյութին։ Խոսքը բաժանում է երեք տեսակի «Ձի երեք է որոշումն բանի, այսինքն՝ հասարակաց բան, առակաւոր բան, իմաստութեամբ բան»... «առակն բանիւն է և օրինակն՝ իրօք» (Մատենադարան, ձեռագիր N 1200, Գրիգոր Տաթևացի, Մեկնութիւն առակաց, էջ 620)։ Իսկ ի տարբերություն սրանց՝ «սադմոսն երգ է վասն որոյն է չափեալ, իսկ առակն խրատ է մանկանց վասն որոյն է չափեալ և հեշտալուր» (նույն տեղը), այսինքն՝ առակը հատկապես ուսուցանելու համար է, ուստի մեծ վարդապետը բազում և բազմապիսի պատգամներ է հղում իր ընթերցողներին, հատկապես վարդապետներին, որոնց վստահված է մարդկանց կրթելու խնդիրը. «Որպէս մեղուն ծնանի ձագ ոչ ի սերմանէ այլ ի վաստակոց իւրոց, սոյնպէս և վարդապետացն պարտ է ստանալ հոգևոր զաւակ, այսինքն զաշակերտս բանին և նոքօք ուրախ լինի որպէս մայր

որդւովք բերկրեալ ըստ Դաւթի» (նույնը, էջ 668)։

Տաթևացին, մարդու գնահատման չափանիշներով, բավականին մոտ է կանգնած իր նախորդներից հատկապես՝ Նարեկացուն։ Նրա կարծիքով մարդն աստվածակերպ է, և ի վերջո յուրաքանչյուր բանական արարած չափանիշներ ունենալով աստվածաշնչյան լավագույն կերպարները պետք է նպատակ ունենա վերագտնել աստվածատուր, սկզբնական, սակայն կորուսյալ բնութագիրը։

Նկատելիորեն, հայ մեկնողական գրականությունն իբրև շտեմարան ամբարում էր բառապաշարի գրավոր և բանավոր հարստությունները, որոնք բերում են նաև ժանրային բազմազանության։

Ընթերցողին են ներկայացվում Գրիգոր Տաթևացու աշխատություններից դուրս բերված «առակաւոր խօսքի» նմուշները, որոնք կարող են համալրել հայ միջնադարյան առակագրության էջերը։

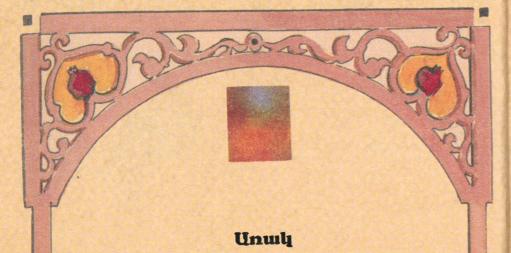

Unul

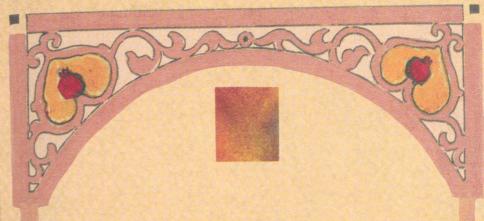
ի ոմն ի վարդապետաց յորժամ ծերացաւ, աչքն կուրացաւ և յամենայն ժամ ցանկայր որ սուրբ սրտիւ քարոզէր։ Եւ պատանի մի առաջնորդէր նմա և տանէր ի տեղի ուր քարոզէր։ Եւ օր մի ձանձրացեալ պատանւոյն, տարաւ զնա ի լեառն բարձր և ասէ. ահա ժողովուրդ՝ քարոզեա՛։ Եւ նա քարոզեաց և ոչ ոք էր անդ. ի յօրհնելն ի վերջն ձայն եղև ի հրեշտակաց որք ասէին. բարի քարոզես, ո՛վ բարի քահանայապետ (Գիրք քարոզութեան, Ձմերան, էջ 376)։

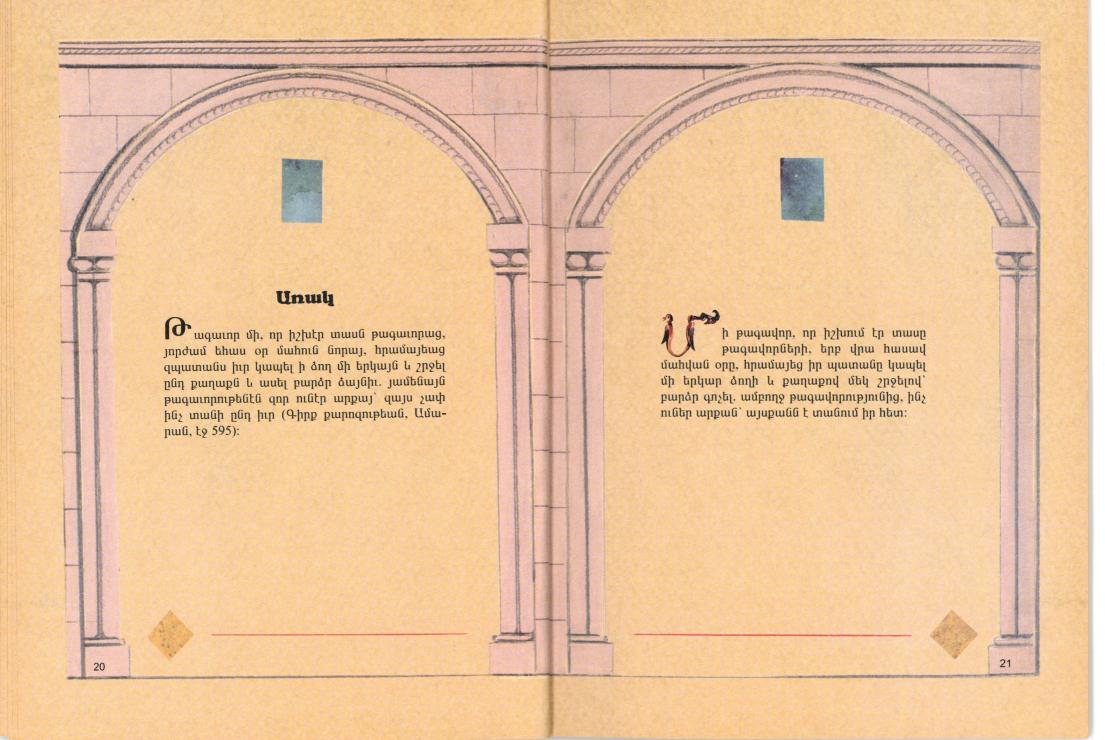
արդապետներից մեկը, երբ ծերացավ՝ կուրացավ. և ամեն ժամ ցանկանում էր սուրբ սրտով քարոզել։ Ձանձրանալով՝ պատանին մի օր տարավ նրան մի բարձր լեռ և ասաց. ահա՝ ժողովուրդը, քարոզի՛ր։ Եվ նա քարոզեց. [մինչդեռ] ոչ ոք այնտեղ չկար։ Օրհնության վերջում ձայն եկավ հրեշտակներից, որոնք ասում էին. բարի քարոզես, ո՛վ բարի քահանայապետ (Գիրք քարոզութեան, Ձմերան, էջ 376)։

սեն թէ՝ ոմն մարդ եկն առ խոստովանահայրն և ասէ. զարկի զոմն կղերիկոս և նա ասէ՝ փայտով հարեր թէ թրով. և նա ասաց՝ թրով։ Դարձեալ ասաց. թրին բերանովն հարեր թէ կողովն. և ասաց՝ բերանովն։ Դարձեալ եհարց. խոցեցէր թէ սպանեցեր. և նա ասէ թէ սպանի։ Ասէ խոստովանահայրն. ով թշուառական՝ սպանեալ ես և ասես թէ՝ զարկի. որչափ ծանր է սպանելն, քան զհարկանելն (Գիրք քարոզութեան, Ամարան, էջ 319)։

սում են՝ մի մարդ եկավ խոստովանահոր մոտ և ասաց. մի կղերի եմ հարվածել. նա հարցրեց. փայտով ես հարվածել, թե
թրով. և սա ասաց՝ թրով։ Դարձյալ հարցրեց.
թրի բերանով ես հարվածել, թե՞ կողքով, և [սա]
ասաց՝ բերանով։ Դարձյալ հարցրեց. խոցեցիր, թե՞ սպանեցիր, և նա ասաց՝ սպանեցի։ Ասաց խոստովանահայրը. ո՞վ թշվառական,
սպանել ես և ասում ես, թե «հարվածեցի».
ծանրագույն չէ՞ սպանելը, քան հարվածելը։

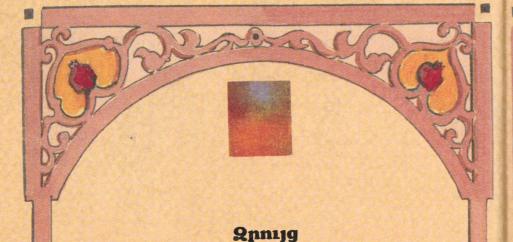

Ավակդություն

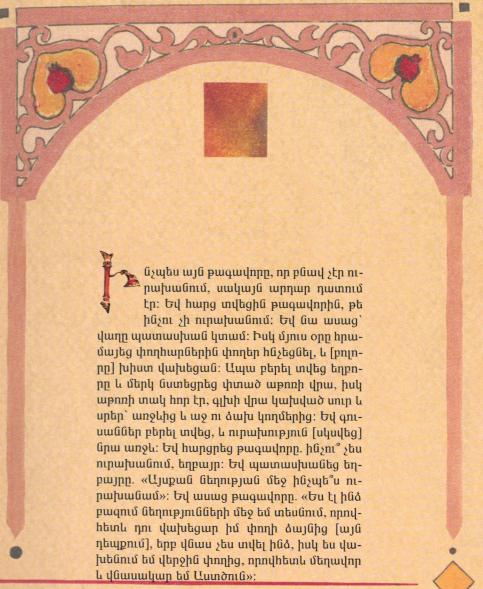
այեակ նորա յորժամ տարաւ զնա ի Կեսարիա և ի մերձենալն ի քաղաքն, նստաւ ի ներքոյ ծառոյ ինչ հանգչիլ և եկեալ հաւ մի նստաւ ի վերայ ծառոյն, զոր ոմանք գուրգուր և ոմանք դռուն կոչեն և ձայնեաց՝ գուրգուր։ Իսկ իմացաւ դայեակն եթէ՝ Հոգին Սուրբ է ձևակերպեալ ի տիպ հաւու, որ ունի զնմանութիւն աղաւնոյ և անուանեաց զմանուկն Գրիգոր, զի գրկեալ և գգուեալ եղև Հոգւոյն Սրբոյն (Գիրք քարոզութեան, Ամարան, էջ 421)։

րբ նրա դայակը տարավ նրան Կեսարիա [և] քաղաքի մերձակայքում նստեց մի ծառի տակ հանգստանալու, մի թռչուն, որին ոմանք գուրգուր, ոմանք էլ դռուն են կոչում, եկավ, նստեց ծառին և կանչեց՝ գուր-գուր։ Դայակը կռահելով, որ Սուրբ Հոգին է [իջել] թռչնակերպ՝ աղավնու նմանությամբ, մանկանն անվանեց Գրիգոր, այսինքն թե՝ գրկված և գգված եղավ Սուրբ Հոգու կողմից։

🐧 րպէս այն թագաւորն, որ բնաւ ոչ ուրախա-🍱 նայր, բայց արդար դատաստան առնէր։ Եւ հարցին զթագաւորն, թէ ընդէ՞ր ոչ ուրախանաս և նա ասէ. վաղիւն տաց պատասխանի։ Եւ ի վաղիւն հրամայեաց փողահարացն փող հարկանել և երկեան յոյժ։ Եւ ետ բերել զեղբայրն իւր և նստոյց գնա մերկ ի վերայ փտած աթոռոյ միոյ և հոր ի ներքոյ աթոռոյն և սուր կախեալ ի վերայ գլխոյն և այլ սուր յառաջուստ և յաջ և յահեակ կուսէն։ Եւ ետ բերել գուսան և ուրախութիւն առաջի նորայ։ Եւ ասէ թագաւորն. եղբայր ընդէ՞ր ոչ ուրախանաս և ասէ եղբայրն. որպէ՞ս ուրախանամ ի մէջ այսչափ նեղութեան։ Եւ ասէ թագաւորն. նոյնպես և ես տեսանեմ զիս ի մէջ բազում նեղութեանց, քանզի որպէս դու վախեցար ի ձայնէ փողոյն իմոյ, որ չես ինձ վնասակար, նոյնպէս և ես երկնչիմ ի յետին փողոյն, զի գիթւոր և վնասակար tu Uumonj:

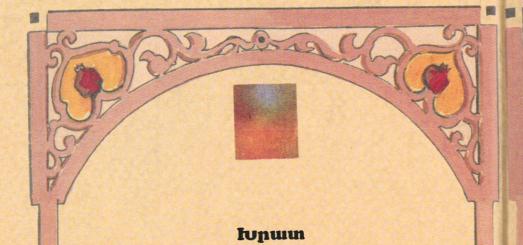
lunum

րպես նոքա, որք սաթրինճ խաղան, հերթով առնուն ի ձեռն զսաթրինճն և ձգեն ի թասն։ Եւ որչափ խաղն միոյն է՝ բազում ինչս տանի յընկերեն և ընկերն խաղաղ նստի, մինչև յինքն դառնայ խաղն։ ...Եւ խաղընկերն յորժամ յաղթէ՝ իսպառ կողոպտէ և մերկացուցանէ զընկերն։ ...Եւ այժմ խաղն մեղաւորաց է և ճարտար խաղան՝ ուտելով, ըմպելով և արբենալով և պոռնկիլով, խլելով և զրկելով և Աստուած համբերէ նոցա մինչև խաղն ի յիքն դառնայ... և յայնժամ ինքն խաղայ և մեղաւորքն լռեն...

նչպես նրանք, որ սաթրինծ [զառ, նարտ -U.U.] են խաղում՝ հերթով ձեռքն են առնում այն և ձգում թասը։ Եվ քանի դեռ խաղը մեկինն է՝ խաղընկերոջից բազում իրեր է տանում, իսկ ընկերը խաղաղ նստած [սպասում է] մինչև խաղը շրջվի իրեն։ ...Իսկ երբ հաղթում է, իսպառ կողոպտում և մերկացնում է ընկերոջը։

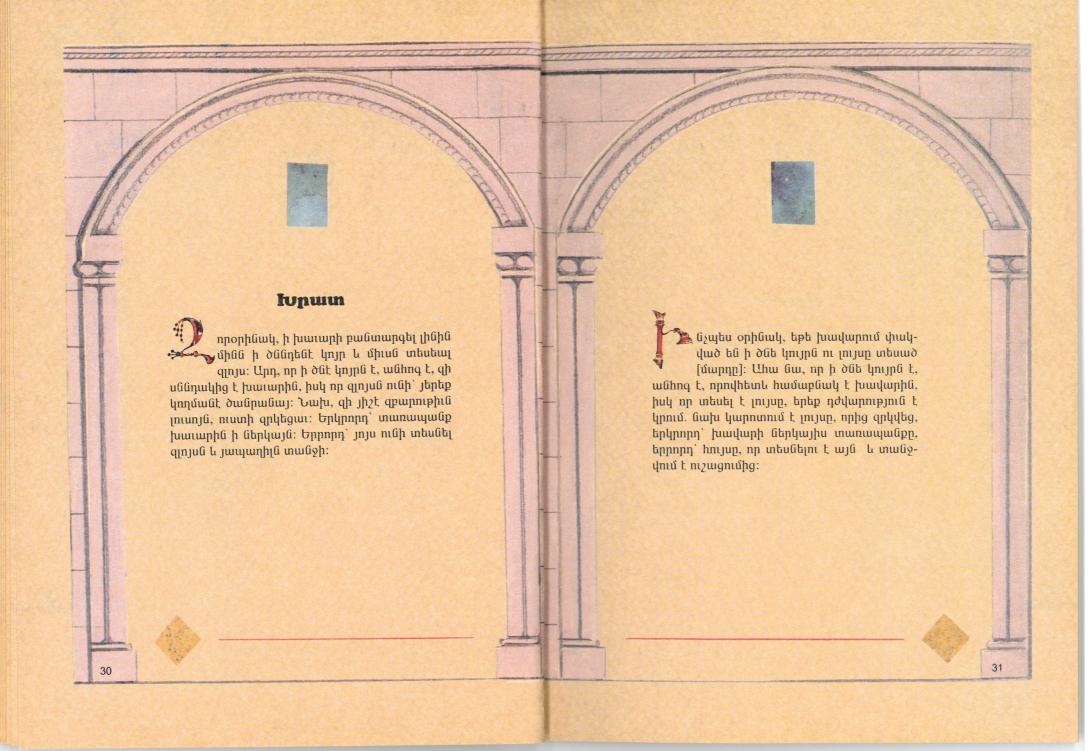
Եվ այժմ խաղը մեղավորներինն է, որ ճարտար խաղում են՝ ուտելով, խմելով, հարբելով, պոռնկանալով, խլելով ու զրկելով. և Աստված համբերում է մինչև խաղը դառնա իրեն, և հետո ինքը կխաղա, իսկ մեղավորները կլռեն...

որօրինակ, թագաւորն տայ ի մարդ մի բազում և ազգի-ազգի կենդանիս, զի պահեսցէ. որ մինն լինի ընտակեր և միւսն մսակեր, այլքն խոտակերք կամ հացակերք. իւրաքանչիւրոցն պիտոյ է զիւր կերակուրն տալ և ապա ապրին նոքա։ Ապա թէ ընտակերին միս տայ և առիւծուն ունտ, տգիտութիւն է և ոչ ապրին կենդանիքն։

Վասն որոյ աղաչեմք իմաստութեամբ հովուել զսեպիական ժողովուրդս։ նչպես, օրինակ, եթե թագավորը մի մարդու խնամելու տա բազում և տեսակ-տեսակ կենդանիներ, որոնցից ամեն մեկը կա՛մ ընդակեր, կա՛մ մսակեր, կա՛մ խոտակեր և կա՛մ հացակեր լինի, ուրեմն նրանցից ամեն մեկին անհրաժեշտ է իր կերակուրը տալ, և նրանք կենդանի կմնան։ Իսկ եթե ընդակերին միս տա և առյուծին՝ ունդ, տգետ կենդանիները չեն ապրի։

Ուստի աղաչում եմ իմաստությամբ հովվապետել սեփական ժողովրդին։

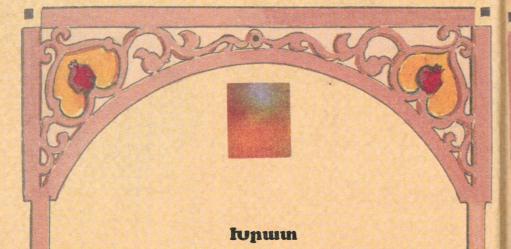

lunum

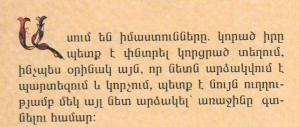
յլ որպէս զծառն յորժամ տընկեն, զգուշանան և պահեն, զի հաստատի և տայ պտուղն, նոյնպէս զխրատն պարտ է լսել և ի միտն հաստատել և ապա պտղաբերի։

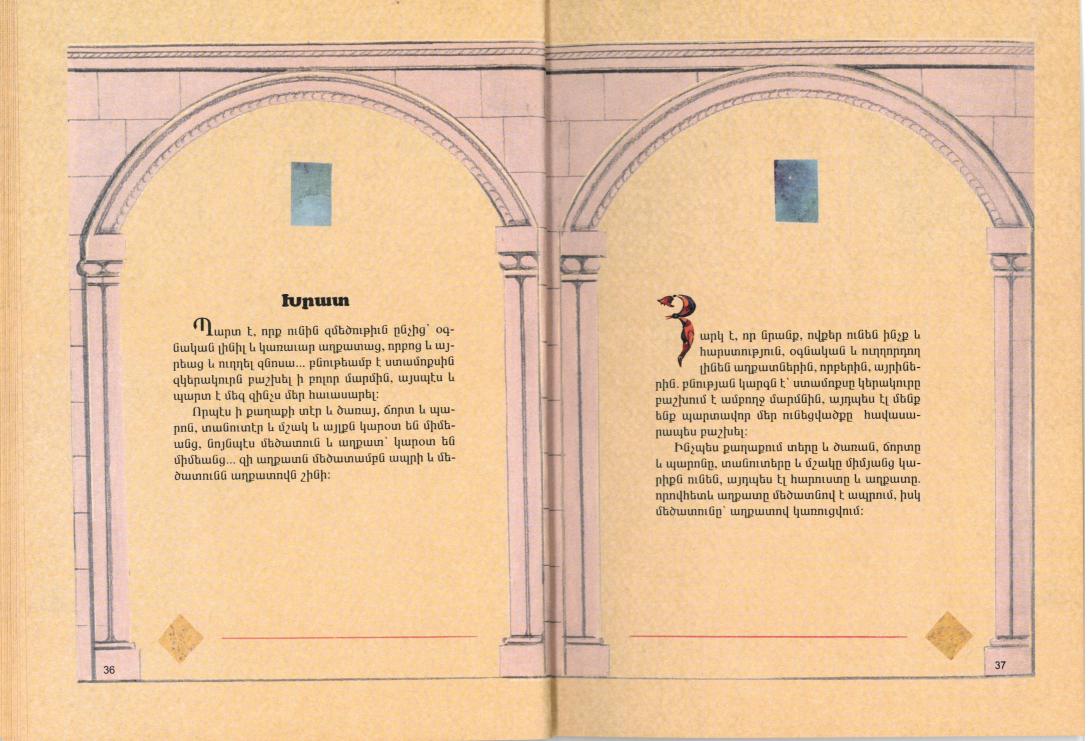

վ ինչպես, երբ ծառն են տնկում, զգուշանում և պահպանում են, որ ամրանա և պտուղ տա, այդպես էլ պետք է խրատը լսել, մտապահել, որ պտղաբերի։

յլ ասեն իմաստունք թէ՝ իրն, որ կորուսեալ է, պիտի խնդրօղն յայն տեղին խնդրէ՝ ուր կորոյս։ ... Օրինակ, որպէս այն, որ ձգէ նետ մի պարտէզ մի՝ և այն կորնչի, պարտ է, որ զհետ այն նետին մին այլ ձգէ և ապա կարէ զառաջինն գտանել։

lupuun

մենայն ոք՝ թէ առաջնորդ, թէ՝ վարդապետ, քահանայ և այլն, եթէ ի գովելն և ի սիրելն ուրախանայ և ժրանայ և ի նախատելն և ի չարչարելն տրտմի և թուլանայ, ոչ է ճշմարիտ բարեկամ ժողովրդեանն։

մենայն ոք՝ առաջնորդ, թե վարդապետ կամ քահանա, եթե գովելիս և սիրելիս ուրախանում և աշխուժանում է, իսկ նախատելիս կամ չարչարվելիս տրտմում և թուլանում՝ ժողովրդի ճշմարիտ բարեկամը չէ։

